

Zdzisław Nowrotek

Zarzecze, wieś niezwykła. 800 lat istnienia! W 2023 roku będzie obchodzić znakomity jubileusz. Aby upływający czas nie zaćmił blasku jego świetnej przeszłości, napisano ten tekst.

Opowiadania zarzeckie w dwóch wersjach profesjonalnych:

Żań gãsi - wg transkrypcji IPA, s. 1

Żań gaⁿsi - wg transkrypcji językoznawczej, s. 10

Żań gãsi

(zapis wg transkrypcji IPA)

Emil pochodził z miysca, kierego dzisio ni ma. Ze zalotego Zorzyczo, kaj teraz żbluchajóm fale goczalkowskiego jeziora, a kiesik była wielko, piekno wieś. Przeżył tam całe 90 roków. Jako przesiedlaniec naszeł sie w Lipniku kole Biylska. Takich jak ón ludziska nazywali utopcami, ale nie na paskudã, a do szpasu.

Powszedni dni jego żywobyccio były na sie ganc podane. Kie dómownicy szli na szychtã, a dziecka do szkół, siadoł pod oknã na stołeczku i tam czakoł na nich połowã dnia. Wzrok kierowoł ku światłu, ale króm rozmytych plam nie widziol prawie nic. Ani słóneckka na niebie, ani strómów zielónych, ani pieska, kiery z placu wachowoł cały statek. Wzrok stracił dziepro na starość. Piekne obrazy ze świata pómału odplywały, aby už nigdy sie nie wrócić. Roz jedan zdało mu sie, że widzi rodzinne stróny, swojo młodo żónkã, cereczkã w kolybce, a nawet Gołyskóm Panióm we zocnej kaplicy. Pomyśloł, że wymodlóny wzrok się wraco. Spotkoł go jednak srogi zawód, bo to, co mu sie ukozało, pochodziło z jego wspomniyń i wyobraźnie. Ni mioł za to żalu do Stwórcy, bo tan wynagrodził go długim życim i sporóm czelodkóm szykownych dziecek, wnuków i prawnuków. Downo też zapómniol, co biyda a głód.

Siedziol, rozmyśloł, spóminoł downe dzieje, rzykoł a podśpiywowoł i tak mu snadnie schodził czas. W tej to chwili usłyszol skrzypliwo furtkã, radosne popiskiwanie psa i głos prawnuczki Andzi:

- Bosy, Bosik! – zawołała na swojigo ulubiańca i zaroz głoskała jego kudłaty łeb. Po chwili żwawo przemierzyła siań i weszła do izby.

- Starziczku! Dzisio we szkole było moc szykownie! Naszo pani, zaczy rechtórka, sprawdzała zadani. Czytałach po zorzycku tóm historyje o pachotku Jãdrysie, coś mi kieś opedziol. Dałach tamu tytuł „*Żań gãsi*”. Wszeckim fest sie podobało, nejbarżi zaś ta naszo zorzycko rzecz, bo żodyn taki nie słyszol.

- Doprowdy? – Tóż byłbych moc rod, jakbyś i mnie to przedstawiła.

Andula przisiadła sie ku dziadkowi, otworła zeszyt i zdani po zdaniu pómalutku czytała. Kie zaś skóńczyła, starzik pedzioł tak:

- Aleś to pieknie opisała! Choć stary, to zech sie wzrusził. Rzeknã ci przeto jeszcze jednóm rzecz, że tan pachotek Jãdryś sprowadził do Zorzyczo cudowny obraz. I o tam prawi słynno legynda o Gołyski Pani.

- Słynno legynda? Tóż opowiydzcie, jako to było.

- A mosz ciyrpliwość, żeby wyposłuchać?

Dziadek rozsiód się wygodnie na stołku i rozprawioł tak:

Było to downo tamu we Zorzyczu. Jedan pachotek, a na miano mu było Jãdryś, służył u siedloków. Niejakich Gzelów. Trefił na gospodarzy wielce przitómnych, jeszcze za bajtla, a przez to, że rodzóno matka snoploczkym ciepła i kãsi wypruła. Szandary łowili niegodnóm stwore, ale nika nie dostali. Mioł szczãści, bo bez ludzkigo opatrunku rychto by skrep.

Jãdrysek od małego był kapkã nierychtyk. Jedno nogã mioł od drugi delszóm, a przy tam był puklaty. Jak jany zacznón drepsić už musioł na sie zarobić. Nieroz mu się słodko spało, jak nań wołali:

- Jãdryś! Żań gãsi! Už słońce nad lasym, a ty fórt sposz a sposz! Cożes to taki darebok! Żań gãsi, żań!

Jak urós, sił nabroł i był už słószny szamster, wszeckigo sie imoł na siedlokowych gróntach. Siano suszył w ostropcach, kónie szerowoł, kludził przy oraniu, potã hakowoł, nieroz od wschodu do zachodu słońca. Kidoł gnój pod sadzoki, żeby szumne doszły, a ozbiyrane ziamioki ściepowoł do gruby, abo skłodoł w brogu. We stowkach co rano i wieczór obsługowoł szlajisy, otwiyroł i zatwiyroł, i czyścił pidła. Roz w tygodniu przed dniym pańskim osnozoł plac i masztol, żeby gospodanka nie fucziła. We dni targowe chodzowoł do miasta za gospodarskimi klamotami, abo po jaki norychta. Jak zaś kie nimoc włodarza chyciła, sóm robotami chłopskimi szafarził na całym statku. Mioł to fest rod i tamu przoł.

Kieregoś dnia, a było to we siyrpniu, wstawił sie u gospodarza i pado:

- Pilne roboty pokóńczóno. Żniwówka U Moryca otdańcowano. Jak każdy rok, na pãc byłbych rod podrepsić.

- Każ cie zaś nosi?

- Ap, do samej Czãstochowej! Paniankã nawiydzić.

- Do Czãstochowej? Telki kãs drógi? Szłapcugã szpotawiec nie udzierzy.

- Nadyć s pómocóm boskóm dokusztykóm. Łóńskigo roku w odpust sóm Frydek zech naszczywił. A teraz bãdzie bliży.

- Nie bliży, a deli. O dwakroć deli niże do Frydka! Ale jak už tam trefisz, boś przeca sanek kroaty, tóż nie zapómni choć za nas przykać!

- Toć, ja. Toć, przeca. Za gospodarza i gospodankã.

Wczas rano Jãdrys poczón sie szykować. Ze szranku, kaj trzimoł lónty i szwory, wyjón kościelne szaciwo i dóń sie przeblyk. Z glinianego bóncloka, co stoł we grudze, nabroł kwaretkã siwotki, z olmaryje dwusztwiótkã masła, a ze szpyrnika fetu do szmarowano. Potã rympołã dostoł ze studnie świyžo wodã i włoł do manaszki. Gospodanka upiykła plecióne żamty, słodko kukliczkã i jabkowe sztrudle. Wszecko to wciepoł do pytlika, a co sie nie smieściło, do paktasze.

- Ostóncie z Bogã, gospodarze! Za dni trzi, sztyry, bydã už w Czãstochowej. A za tydziyń spadki.

Kuszytk, kuszytk... Kuszytkoł sobie zorzycki pachotek, puklaty, o kryce, po piszczãnski ceście we świat daleki. Po dródze se rzykoł abo i śpiywoł naboźnie, żeby mu było lechcy iść. Ludzie, jak go widowali, srazu odgodli, że pãtnik. Co ponikierzi bai groszã sypli.

- Jaki tan świat je szumny, co go Pónbóg stworził! Telki pola, telki lasy i wody, wioseczki i miasta. A nad nim Panianka świãto Czãstochowsko, Frydecko, Kalwaryjsko czuwo.

Piyrzo nockã musioł się obyć bez choć jakigo kopyra. Przeklamoł w kopie siana w spokojnym miyjsku, bo wedle starego kierchowa. A potã we stodołach i kaj popadło. Mioł piekne sny, w kierych nie był ani chrómy, ani puklaty, a Maciczka Jasnogórsko uśmiychała sie do niego i szeptała:

- Pódź haw ku mnie sanku, pódź bożatko!

Na kóniec sztwortego dnia, tam, kaj pioskowo cesta wychodziła z wielkiego sosnowego lasu, Jãdrys uwiadził na strómej kãpce fest wysoko wieżã, kiero pieknie błyszczãła w zachodzóncym słońcu. Aże mu od tego dech zaparło.

- Naozaist to ón? Czãstochowski klasztór? Tóz jednak zech trefił, dodrepsił.

Z kóńcym dnia, ze wszeckich strón dobiło tukej moc narodu, aże go było fest słósznie. Pod bramóm heftowało wiela dziadóów. Jedni bez nogi, ponikierzi ślepi. I teraz uwiadził, że śnim ni ma aż tak źle, jak telki szmat drógi o własnych siłach przikwanckoł. Tak był tamu rod, że zaroz kapsóm poszelóntoł i jednamu borokowi hynył spory grosz.

Na polu sie szarziło. Kie zaś wszet do klasztoru, uwiadził wielkóm światłość, poliło sie moc świyc, nejwiãcy w kaplice, kaj na łutorzu była Óna, roztomiła Pni. Jãdrys z ostudóm podniós na nióm wzrok, bo przeca grzisznik. Dwie szramy na licu od okrutnego nieznoboga nie odbiyrały ji urody.

- Jasnogórsko Pani! Jakoś ty dobro! – rzeknył po cichu, a w oczach mioł płaczki.

Na modlitwie i czuwaniu zetrwoł w klaszotrze do samej północe. Tak mu było dobrze. I ganc zapómniol o wszelkich troskach.

W nocy, we śnie, widziol siebie samego, jak niós piekny obraz Maryje do swego Zorzyczo. Umieścił go na strómie kole samej drógi, a ludzie zbiyrali sie pod nim, śpiywali, rzykali i łask matczynych doznawali.

Rano, jak się jany ochandoził, tóż zaraz polecioł ku budóm. A tam na sztandach leżało moc roztolicznych fidrygałów, rózańce, krzyżyki, szkaplyrze. Na jednã zaś były same obrazy Maryje ze szramã na liczku. O takim marził. Obroł se jedan śnich i pado do kramorza:

- Tan mi spakujcie, bo je nejpiekniejszy. A wiela za niego liczycie?

... Ni mioł jednak Jãdrys telkich pijãdzy. Targowoł się z kszezciorzã, żeby go doł łacni, ale tan nie opuścił. Tóż zasmucóny odszed. Nogle strómy zaszumiały, serwoł sie wiater, Jandrys się dziwo, a obraz, kierego wybroł... leci ku niamu, leci... prosto w jego rãce!

- Sumeryjo Pańsko! Co jo teraz pocznã?

Objón tan obraz mocno, pochylił i słozył sanowski kus, bo taki mioł z dóma becyjóng. W tej samej chwili wiater ustoł. Kramorz jak widzioł to wszecko, tak mocka sie wystrasził. Uznoł, co widzioł, za cud. Nie chcioł už żodnej zapłaty i obraz oddoł darmo.

- Sama Maryja mnie wybrała! – pomyśloł Jãdrys. Od teraz bydã mioł skarb o wiela cynniejszy niże te wszecki pijãdze.

I zaraz rościpoł, co mioł, rubsze na klasztorńóm tace, drobnioki miãdzy boroków. A poświãcóny obraz włozył na pleca i rusził śnim spadki do dóm.

Jakosik mu było fest śpiyszno, cosik go cisto i pchało, jak z wielki, strómej kãpki. Przebiyroł gibko szmatławymi klepcami, bo go przestały boleć. Radośnie se przy tamu podśpiywowoł:

- *Przi obchodzie nawiedzynia Twego...*

Už po trzech dniach marszu nazoć był dóma. A tam szeł aże sztyry. Gzele czas jakiś wyglóndali swojigo pachotka, w kóncu doczkali.

- A cóż to niesiesz na tym swoim puklu? Aby nie jaki obraz?

- Dyc rychtyk. Dobrze prawicie. Cudownóm Panióm, ze samej Czãstochowej! Bãdzie za nami pilnie orãdować.

Jãdrys rozmyśloł, kaj by nejlepszi było Paniance, a ludzie mieli dón blisko. Poszeł ku dródze, przitwierdził obraz do szumnej lipki, żeby listki przed słońcym osłóniały jeji liczko. Potã ustrugoł daszek, żeby jóm chrónił przed deszczym i śniegym.

- Teraz už żodyn nie powiy, że mo sie Maryja na Zorzyczu źle. – pedzioł do siebie zadowolóny.

Ludzie poczli to miyjsce nawiydzać, przistowali na paciyrz, jak szli z roboty, wracali z pola abo z jarmarku. A w niedzielã, po nieszporze, niewiasty i panny śpiywały przy obrazie maryjne pieśniczki i tak im było dobrze, że nie umiały sie rozãś. Jãdrys ze Gzelym poczuli sie fest hyrni i za porã roków zafondowali jeszcze wiãkszo i szumniejszo kaplicã. Na tela stała sie óna zocno, że przichodziła tu procesjo z parafialnego kościoła Matki Boski Śnieżnej.

Jãdrys sie z czasym postarzoł i jak każdy zemrził. Ale kult Matki Boski rozkwitoł w Zorzyczu coroz barži, aż postawili w dzielnicy Gołysz kaplicã wielko jak kościół. Przychodziły dón procesje z bliska i z daleka. Z Zobrzega, Wisły, Łąki, Ligoty, Brónowa, Rudzice, Strumiano i Chybio. I z dalsza, od Suszca, Studziónki i nie wiadómo skiyl. Ludzie do Panianki tak mocka

tesknili, że co roku procesyj było aże trzi: majowo błagalno o dobre urodzaje, lipcowo nejparadniejszo z szumnym odpustã i jeszcze wrześniowo dziankczynno za dobre plóny. A Gołysko Pani bezustannie obdarzała swój lud obfitymi łaskami.

Zaś dzisio, po tam strasznã potopie, wiewa ludzi wierzi, że przidzie tako chwila, że Matka Boska Gołysko we wielki chwolbie wróci na downe miyjsce, sprowadzi potomków swojigo ulubiónego ludu i na nowo odbuduje kaplicã i całe zocne Zorzycze.

Słowniczek

bajtel – dziecko, smarkacz

bai - nawet

bãdzie – będzie

barzi – bardziej

becyjóng – wychowanie

borok – nieborak, biedak

bożatko – biedactwo *pieszczotl.*, od: bożątko

bónclók – gliniany garnek

bróg, w brogu – tu: kopiec z ziemniakami

budy - kramy

chrómy - kulawy

chwolba – chwała, duma

ciepać - rzucać

czelodka - czeladka

darebok - leń

delszo - dłuższa

dodrepsił, od: dreptał – dotarł, doszedł

dokusztykać – dokuśtykać, dojść

dostali – znaleźli

doszły szumne – dojrzały dorodne

dóma, w dóma – w domu

dwusztwiertówka - osełka masła dwa razy po ćwierć kilograma, tj. półkilogramowa

dziepro - dopiero

dziwać sie - patrzeć się

fest – bardzo, mocno

fet – smalec, tłuszcz

fidrygały - drobiazgi

fórt – ciągle
fucziła – dąsała się, gniewała
ganc – całkiem
gãsi - gęsi
gibko - szybko
gospodanka – *zdrob.* gospodyni
grónt, na gróntach – tu: na gospodarstwie
gruba – tu: dół, piwnica
grudza – piwniczka pod podłogą
grzich, grzisznik – grzech, grzesznik
hakować pole - bronować
heftować grosz – żebrać pieniądze
hynył - rzucił
hyrni – dumni
Jãdryś – Jędrys, Andrzej
jedan - jeden
jedan śnich – jeden z nich
ka jaki – jaki tylko, przeróżny
kaj - gdzie
kãpka - górka
kãś - kęs
kãsi - gdzieś
kapkã – trochę
kapsa – kieszeń
kidać gnój – rozrzucać gnój, nawozić
kie - kiedy
kiercho(ó)w, kiyrchof – cmentarz
kiery - który
klamół – drzemał, spał
klamoty – przedmioty, rzeczy
klepce – nogi
kludził - prowadził
kole - obok
kopyro – łóżko
krokaty – uparty, złośliwy

króm - oprócz
kryka, o kryce – laska, o lasce
kszezciorz – handlarz
kukliczka – ozdobna słodka bułka
kus – pocałunek
kuszykać - kuśtykać
kwaretka – garnuszek ćwierćlitrowy
lónaty – ubrania, odzież
łacny – tani
łowić – szukać, poszukiwać
łóńskigo roku – zeszłego roku
łutorz - ołtarz
maciczka – mateczka, mateńka
masztol – stajnia dla koni
miersko – przykro
mioł to fest rod – bardzo lubił
moc, mocka – dużo, wiele
móm rod – lubię, kocham
na miano – na imię
na panć bych rod był podrepsić – chętnie wybrałbym się na pielgrzymkę
naozaist – naprawdę
naszczywił – odwiedził
natóż toć – no przecież
nazoć (dóma) – z powrotem (w domu)
nie dostała – nie znalazła
nieznoboga - bezbożnika
nimoc go chyciła – zachorował
norychta – narzędzia
olmaryja, odmaryja – spiżarka lub szafa spożywcza
opatrunek – opieka
opedzioł - opowiedział
osnożoł – sprzątał
ostropiec – stojak na siano
ostuda - wstyd
ozbiyrane – pozbierane, uprzątnięte zbiory

pachotek – młodzieniec; parobek
pãć - pielgrzymka
pado - mówi
paktasza – torba podróżna
pãtnik - pątnik
pidło – śluza drewniana stojąca w stawie
pijãdz - pieniądz
piszczkańsko cesta – pszczyńska droga
plac - podwórko
podane - podobne
podrepsił – tu: poszedł, udał się w drogę
podziwcie sie - spójrzcie
ponikierzi - niektórzy
porzykać – pomodlić się
poszelóntoł – potrząsnął
potã - potem
pódź – chodź, pójdź
prawić - mówić
przeblyc sie – przebrać się
przeca - przecież
przikwanckać – przywlec się
przitómny – odpowiedzialny
przoć, tamu przoł – lubił, kochał to
puklaty, pukiel – garbaty, garb
pytlik - tobołek
rãce – ręce
rozmiłe – miłe, drogie
rozprawioł – opowiadał
roztoliczne – rozmaite, przeróżne
roztomiła – droga, kochana, szanowna
rympoł – kołowrót w studni
rzykać, porzykać – modlić się, pomodlić się
sadzoki – ziemniaki do sadzenia
sanek – chłopak, synek
sanowski kus – synowski pocałunek

siedlok – duży gospodarz
siwotka – serwatka
skiyl – skąd
skludził – sprowadził, przyprowadził
skrep – umarł
ślószny, ślószenie – duży, wiele
snadnie – łatwo
spadki – z powrotem
sposz - śpisz
stamtela - stamtąd
starziczek – dziadek
statek – majątek, gospodarstwo
stowki – stawki, stawy
stróm - drzewo
stwora - kobieta
sumeryjo – tu: okrzyk zdziwienia
suszić - suszyć
szaciwo - ubranie
szafarził – zarządzał, kierował
szamster – kawaler
szandar – żandarm
szerować – zakładać uprzęż
szlajsy - zasuwki wodne, śluzy
szłapcugã nie udzierzy – piechotą nie da rady
szmatławymi – niezdarnymi, krzywymi
szpas – żart
szpotawiec - człowiek kulejący, koślawy
szpyrnik – pomieszczenie na wędliny, zwykle na strychu
szrama – blizna
szrank - szafa
sztandy – stragany
sztrudla – strudel
szwortek – czwartek
szumny - piękny
szwory – ubrania, ciuchy

ściepować - zrzucać

tamu przot – lubił to, kochał

tan - ten

tela - tyle

telki – taki

toć ja – ależ tak

tukej - tutaj

U Moryca – w gospodzie „U Moryca”

utopce – wodne stwory

uż – już

wachować – pilnować

wedle – obok, koło

wszecko – wszystko

wykludzić – wyprowadzić

wypruła – tu: uciekła

zemrzył - umarł

zocny – zacny

zorzycko rzecz – zarzecka mowa

Zorzycze – Zarzecze

żamła – bułka

żań gãsi – goń (wypędź, wyprowadź) gęsi na pastwisko

żbluchać – pluskać

żniwówka U Moryca odtańcowano – doroczna zabawa z okazji żniw w gospodzie U Moryca odtańczona

żywobyci – żywot

Żań gaⁿsi

(zapis wg transkrypcji językoznawczej)

Emil pochodził z miyjsca, kierego dzisio ni ma. Ze zalotego Zorzyczo, kaj teraz żbluchajóm fale goczalkowskigo jeziora, a kiesik była wielko, piekno wieś. Przeżył tam całe 90 roków. Jako przesiedlaniec naszeł sie w Lipniku kole Biylska. Takich jak ón ludziska nazywali utopcami, ale nie na paskuda^m, a do szpasu.

Powszedni dni jego żywobycio były na sie ganc podane. Kie dómownicy szli na szychta^m, a dziecka do szkót, siadoł pod okna^m na stołeczku i tam czakoł na nich połowa^m dnia. Wzrok kierowoł ku światłu, ale króm rozmytych plam nie widzioł prawie nic. Ani słónecka na niebie, ani strómów zielónych, ani pieska, kiery z placu wachowoł cały statek. Wzrok stracił dziepro na starość. Piekne obrazy ze świata pómału odpływały, aby už nigdy sie nie wrócić. Roz jedan zdało mu sie, że widzi rodzinne stróny, swojo młodo żónka^m, cereczka^m w kolybce, a nawet Gołyskóm Panióm we zocnej kaplicy. Pomyśłoł, że wymodlóny wzrok się wraco. Spotkoł go jednak srogi zawód, bo to, co mu sie ukozało, pochodziło z jego wspomniń i wyobraźnie. Ni mioł za to żalu do Stwórca, bo tan wynagrodził go długim życim i sporóm czelodkóm szykowych dziecek, wnuków i prawnuków. Downo też zapómniół, co biyda a głód.

Siedzioł, rozmyśłoł, spóminoł downe dzieje, rzykoł a podśpiywowoł i tak mu snadnie schodził czas. W tej to chwili usłyszioł skrzypliwo furtka^m, radosne popiskiwanie psa i głos prawnuczki Andzi:

- Bosy, Bosik! – zawołała na swojigo ulubiańca i zaroz głoskała jego kudłaty łeb. Po chwili żwawo przemierzyła siań i weszła do izby.

- Starziczku! Dzisiaj we szkole było moc szykownie! Naszo pani, znaczy rectorka, sprawdzała zadani. Czytała po zorzycku tóh historyje o pachotku Jaⁿdrysie, coś mi kieś opedzioł. Dała tam tytuł „Żań gaⁿsi”. Wszecim fest sie podobało, nejbarzi zaś ta naszo zorzycko rzecz, bo żodyn taki nie słyszioł.

- Doprowdy? – Tóh byłbych moc rod, jakbyś i mnie to przedstawiła.

Andula przisiała sie ku dziadkowi, otworzyła zeszyt i zdani po zdaniu pómalutku czytała. Kie zaś skóńczyła, starzik pedzioł tak:

- Aleś to pięknie opisała! Choć stary, to żech sie wzrusził. Rzekna^m ci przeto jeszcze jednóm rzecz, że tan pachotek Jaⁿdrys sprowadził do Zorzyczo cudowny obraz. I o tam prawi słynno legynda o Gołyski Pani.

- Słynno legynda? Tóh opowiydzcie, jako to było.

- A mosz ciyrpliwość, żeby wypostuchać?

Dziadek rozsiódł się wygodnie na stołku i rozprawioł tak:

Było to downo tamy we Zorzyczu. Jedan pachotek, a na miano mu było Jaⁿdrys, służył u siedloków. Niejakich Gzelów. Trefił na gospodarzy wielce przitómnych, jeszcze za bajtla, a przez to, że rodzóno matka snoploczkym ciepła i kaⁿsi wypruła. Szandary łowili niegodnóm stwore, ale nika nie dostali. Mioł szczaⁿści, bo bez ludzkigo opatrunku rychło by skrep.

Jaⁿdrysek od małego był kapka^m nierychtyk. Jedno noga^m mioł od drugi delszóm, a przy tam był puklaty. Jak jany zaczón drepsić už musioł na sie zarobić. Nieroz mu się słodko spało, jak nań wołali:

- Jaⁿdrys! Żań gaⁿsi! Už słónce nad lasym, a ty fórt sposz a sposz! Cożeś to taki darebok! Żań gaⁿsi, żań!

Jak urós, sił nabroł i był už słószny szamster, wszeckigo sie imoł na siedlokowych gróntach. Siano suszył w ostropcach, kónie szerowoł, kludził przy oraniu, pota^m hakowoł, nieroz od wschodu do zachodu słónca. Kidoł gnój pod sadzoki, żeby szumne doszły, a ozbiyrane ziamioki ściepowoł do gruby, abo skłodoł w brogu. We stowkach co rano i wieczór obśługowoł szlajisy, otwiyroł i zatwiyroł, i czyścił pidła. Roz w tygodniu przed dniym pańskim osnozoł plac i masztoł, żeby gospodanka nie fucziła. We dni targowe chodzowoł do miasta za gospodarskimi klamotami, abo po jaki norychta. Jak zaś kie nimoc włodarza chyciła, sóm robotami chłopskimi szafarzył na całym statku. Mioł to fest rod i tamu przoł.

Kieregoś dnia, a było to we siyrpniu wstawił sie u gospodarza i pado:

- Pilne roboty pokóńczóno. Żniwówka U Moryca odtańcowano. Jak każdy rok, na paⁿc byłbych rod podrepsić.
- Każ cie zaś nosi?
- Ap, do samej Czaⁿstochowej! Panianka^m nawiydzić.
- Do Czaⁿstochowej? Telki kaⁿs drógi? Szłapcuga^m szpotawiec nie udzierzy.
- Nadyć s pómocóm boskóm dokusztykóm. Łóńskigo roku w odpust sóm Frydek zech naszczywił. A teraz baⁿdzie bliży.
- Nie bliży, a deli. O dwakroć deli niże do Frydka! Ale jak už tam trefisz, boś przeca sanek kroaty, tóż nie zapómni choć za nas porzykać!
- Toć, ja. Toć, przeca. Za gospodarza i gospodanka^m.

Wczas rano Jaⁿdrys poczón sie szykować. Ze szranku, kaj trzimoł lónty i szwory, wyjón kościelne szaciwo i dóń sie przeblyk. Z glinianego bóncloka, co stoł we grudze, nabroł kwaretka^m siwotki, z olmaryje dwusztwiertówka^m masła, a ze szpyrnika fetu do szmarowanio. Pota^m rympoła^m dostoł ze studnie świyžo woda^m i włoł do manaszki. Gospodanka upiykła plecióne żamty, słodko kukliczka^m i jabkowe sztrudle. Wszecko to wciepoł do pytlika, a co sie nie smieściło, do paktasze.

- Ostóńcie z Boga^m, gospodarze! Za dni trzi, sztyry, byda^m už w Czaⁿstochowej. A za tydziyń spadki.

Kusztyk, kusztyk... Kusztykoł sobie zorzycki pachotek, puklaty, o kryce, po pizczański ceście we świat daleki. Po dródze se rzykoł abo i śpiywoł nabożnie, żeby mu było lehcycy iść. Ludzie, jak go widowali, srazu odgodli, że paⁿtnik. Co ponikierzi bai grosza^m sypli.

- Jaki tan świat je szumny, co go Pónbóg stworzył! Telki pola, telki lasy i wody, wioseczki i miasta. A nad nim Panianka świaⁿto Czaⁿstochowsko, Frydecko, Kalwaryjsko czuwo.

Piyrso nocka^m musioł się obyć bez choć jakigo kopyra. Przeklamoł w kopie siana w spokojnym miyjscu, bo wedle starego kierchowa. A pota^m we stodołach i kaj popadło. Mioł piekne sny, w kierych nie był ani chrómy, ani puklaty, a Maciczka Jasnogórsko uśmiychała sie do niego i szeptała:

- Pódź haw ku mnie sanku, pódź bożatko!

Na kóniec sztwortego dnia, tam, kaj pioskowo cesta wychodziła z wielkigo sosnowego lasu, Jaⁿdrys uwi^dzioł na strómej ka^mpce fest wysoko wieża^m, kiero pieknie blyszczała w zachodzóncym słońcu. Aże mu od tego dech zaparło.

- Naozaist to ón? Czaⁿstochowski klasztór? Tóz jednak żech trefił, dodrepsił.

Z kóńcym dnia, ze wszeckich strón dobiło tukej moc narodu, aże go było fest słósznie. Pod bramóm heftowało wiela dziadóów. Jedni bez nogi, ponikierzi ślepi. I teraz uwi^dzioł, że śnim ni ma aż tak źle, jak telki szmat drógi o własnych siłach przykwanckoł. Tak był tamu rod, że zaroz kapsóm poszelóntoł i jednamu borokowi hynył spory grosz.

Na polu sie szarziło. Kie zaś wszeł do klasztoru, uwi^dzioł wielkóm światłość, poliło sie moc świyec, nejwiaⁿcy w kaplice, kaj na łutorzu była Óna, roztomiła Pani. Jãdrys z ostudóm podniós na nióm wzrok, bo przeca grzisznik. Dwie szramy na licu od okrutnego nieznoboga nie odbiyrały ji urody.

- Jasnogórsko Pani! Jakoś ty dobro! – rzeknył po cichu, a w oczach miół płaczki.

Na modlitwie i czuwaniu zetrwoł w klaszotrze do samej północe. Tak mu było dobrze. I ganc zapómniół o wszelkich troskach.

W nocy, we śnie, widziół siebie samego, jak niós piekny obraz Maryje do swego Zorzyczo. Umieścił go na strómie kole samej drógi, a ludzie zbiyrali sie pod nim, śpiywali, rzykali i łask matczynych doznowali.

Rano, jak się jany ochandoził, tóz zaroz polecioł ku budóm. A tam na sztandach leżało moc roztolicznych fidrygałóów, rózańce, krzyżyki, szkaplyrze. Na jedna^m zaś były same obrazy Maryje ze szrama^m na liczku. O takim marził. Obroł se jedan śnich i pado do kramorza:

- Tan mi spakujcie, bo je nejpiekniejszy. A wiela za niego liczycie?

... Ni miół jednak Jaⁿdrys telkich pijaⁿdzy. Targowoł się z kszefciorza^m, żeby go doł łacni, ale tan nie opuścił. Tóz zasmucóony odszed. Nogle strómy zaszumiały, serwoł sie wiater, Jandrys się dziwo, a obraz, kierego wybroł... leci ku niamu, leci... prosto w jego raⁿce!

- Sumeryjo Pańsko! Co jo teraz poczna^m?

Objón tan obraz mocno, pochylił i słożył sanowski kus, bo taki miół z dóma becyjóng. W tej samej chwili wiater ustoł. Kramorz jak widziół to wszecko, tak mocka sie wystrasził. Uznoł, co widziół, za cud. Nie chcioł už żodnej zapłaty i obraz oddoł darmo.

- Sama Maryja mnie wybrała! – pomyśloł Jaⁿdrys. Od teraz byda^m miół skarb o wiela cynniejszy niże te wszecki pijaⁿdze.

I zaroz rościpoł, co miół, rubsze na klasztorńóm tace, drobnioki miaⁿdzy borokóów. A poświaⁿcóony obraz włożył na pleca i rusził śnim spadki do dóm.

Jakosik mu było fest śpiyszno, cosik go cisto i pchało, jak z wielki, strómej ka^mpki. Przebiyroł gibko szmatławymi klepcami, bo go przestały boleć. Radośnie se przy tamu podśpiywowoł:

- *Przi obchodzie nawiedzynia Twego...*

Uż po trzech dniach marszu nazoć był dóna. A tam szeł aże sztyry. Gzele czas jakiś wyglóndali swojigo pachotka, w kóncu doczkali.

- A cóż to niesiesz na tym swoim puklu? Aby nie jaki obraz?

- Dyc rychtyk. Dobrze prawicie. Cudownóm Panióm, ze samej Czaⁿstochowej! Baⁿdzie za nami pilnie oraⁿdować.

Jaⁿdrys rozmyśłoł, kaj by nejlepszi było Paniance, a ludzie mieli dón blisko. Poszeł ku dródze, przitwierdził obraz do szumnej lipki, żeby listki przed słońcym osłóniały jeji liczko. Pota^m ustrugoł daszek, żeby jóm chrónił przed deszczym i śniegym.

- Teraz uż żodyn nie powiy, że mo sie Maryja na Zorzyczu źle. – pedzioł do siebie zadowolóny.

Ludzie poczli to miyjsce nawiydzać, przistowali na paciyrz, jak szli z roboty, wracali z pola abo z jarmarku. A w niedziela^m, po nieszporze, niewiasty i panny śpiywały przy obrazie maryjne pieśniczki i tak im było dobrze, że nie umiały sie rozaⁿs. Jaⁿdrys ze Gzelym poczuli sie fest hymni i za pora^m roków zafondowali jeszcze wiaⁿkszo i szumniejszo kaplica^m. Na tela stała sie óna zocno, że przichodziła tu procesjo z parafialnego kościoła Matki Boski Śnieżnej.

Jaⁿdrys sie z czasym postarzoł i jak każdy zemrził. Ale kult Matki Boski rozkwitoł w Zorzyczu coroz barzi, aż postawili w dzielnicy Gołysz kaplica^m wielko jak kościół. Przychodziły dón procesje z bliska i z daleka. Z Zobrzega, Wisły, Łąki, Ligoty, Brónowa, Rudzice, Strumiano i Chybio. I z dalsza, od Suszca, Studziónki i nie wiadómo skiyl. Ludzie do Panianki tak moc tesknili, że co roku procesyj było aże trzi: majowo błagalno o dobre urodzaje, lipcowo nejparadniejszo z szumnym odpusta^m i jeszcze wrześniowo dziankczynno za dobre plóny. A Gołysko Pani bezustannie obdarzała swój lud obfitymi łaskami.

Zaś dzisio, po tam straszna^m potopie, wiela ludzi wierzi, że przidzie tako chwila, że Matka Boska Gołysko we wielki chwolbie wróci na downe miyjsce, sprowadzi potómków swojigo ulubiónego ludu i na nowo odbuduje kaplica^m i całe zocne Zorzycze.

Słowniczek

bajtel – dziecko, smarkacz

bai - nawet

baⁿdzie – będzie

barzi – bardziej

becyjóng – wychowanie

borok – nieborak, biedak

bożatko – biedactwo *pieszczotl.*, od: bożątko

bónclok – gliniany garnek

bróg, w brogu – tu: kopiec z ziemniakami

budy - kramy

chrómy - kulawy

chwolba – chwała, duma

ciepać - rzucać

czelodka - czeladka

darebok - leń

delszo - dłuższa

dodrepsił, od: dreptał – dotarł, doszedł

dokusztykać – dokuśtykać, dojść

dostali – znaleźli

doszły szumne – dojrzały dorodne

dóma, w dóma – w domu

dwusztwiertówka - osełka masła dwa razy po ćwierć kilograma, tj. półkilogramowa

dziepro - dopiero

dziwać sie - patrzeć się

fest – bardzo, mocno

fet – smalec, tłuszcz

fidrygały - drobiazgi

fórt – ciągle

fucziła – dąsała się, gniewała

ganc – całkiem

gaⁿsi - gęsi

gibko - szybko

gospodanka – *zdrob.* gospodyni

grónt, na gróntach – tu: na gospodarstwie

gruba – tu: dół, piwnica

grudza – piwniczka pod podłogą

grzich, grzisznik – grzech, grzesznik

hakować pole - bronować

heftować grosz – żebrać pieniądze

hynył - rzucił

hyrni – dumni

Jaⁿdrys – Jędrys, Andrzej

jedan śnich – jeden z nich

ka jaki – jaki tylko, przeróżny

kaj - gdzie

ka^mpka - górka

kaⁿs - kęs
kaⁿsi - gdzieś
kapka^m – trochę
kapsa – kieszeń
kidać gnój – rozrzucać gnój, nawozić
kie - kiedy
kiercho(ó)w, kiyrchof – cmentarz
kiery - który
klamot – drzemał, spał
klamoty – przedmioty, rzeczy
klepce – nogi
kludził - prowadził
kole - obok
kopyro – łóżko
krokaty – uparty, złośliwy
króm - oprócz
kryka, o kryce – laska, o lasce
kszefciorz – handlarz
kukliczka – ozdobna słodka bułka
kus – pocałunek
kuszykać - kuśtykać
kwaretka – garnuszek ćwierćlitrowy
lónty – ubrania, odzież
łacny – tani
łowić – szukać, poszukiwać
łóńskigo roku – zeszłego roku
łutorz - ołtarz
maciczka – mateczka, mateńka
masztol – stajnia dla koni
miersko – przykro
mioł to fest rod – bardzo lubił
moc, mocka – dużo, wiele
móm rod – lubię, Kocham
na miano – na imię
na panć bych rod był podrepsić – chętnie wybrałbym się na pielgrzymkę

naozaist – naprawę
 naszczywił – odwiedził
 natóż toć – no przecież
 nazoć (dóma) – z powrotem (w domu)
 nie dostała – nie znalazła
 nieznoboga - bezbożnika
 nimoc go chyciła – zachorował
 norychta – narzędzia
 olmaryja, odmaryja – spiżarka lub szafa spożywcza
 opatrunek – opieka
 opedzioł - opowiedział
 osnożoł – sprzątał
 ostropiec – stojak na siano
 ostuda - wstyd
 ozbiyrane – pozbierane, uprzątnięte zbiory
 pachotek – młodzieniec; parobek
 paⁿć - pielgrzymka
 pado - mówi
 paktasza – torba podróżna
 paⁿtnik - pątnik
 pidło – śluza drewniana stojąca w stawie
 pijaⁿdz - pieniądz
 piszczkańsko cesta – pszczyńska droga
 plac - podwórko
 podane - podobne
 podrepsił – tu: poszedł, udał się w drogę
 podziwcie sie - spójrzcie
 ponikierzi - niektórzy
 porzykać – pomodlić się
 poszelóntoł – potrząsnął
 pota^m - potem
 pódź – chodź, pójdź
 prawić - mówić
 przeblyc sie – przebrać się
 przeca - przecież

przikwanckać – przywlec się
przitómny – odpowiedzialny
przoć, tamu przoł – lubił, kochał to
puklaty, pukiel – garbaty, garb
pytlik - tobołek
raⁿce – ręce
rozmiłe – miłe, drogie
rozprawioł – opowiadał
roztoliczne – rozmaite, przeróżne
roztomiła – droga, kochana, szanowna
rympoł – kołowrót w studni
rzykać, porzykać – modlić się, pomodlić się
sadzoki – ziemniaki do sadzenia
sanek – chłopak, synek
sanowski kus – synowski pocałunek
siedlok – duży gospodarz
siwotka – serwatka
skiyl – skąd
skludził – sprowadził, przyprowadził
skrep – umarł
słószny, słósznie – duży, wiele
snadnie – łatwo
spadki – z powrotem
sposz - śpisz
stamtela - stamtąd
starziczek – dziadek
statek – majątek, gospodarstwo
stowki – stawki, stawy
stróm - drzewo
stwora - kobieta
sumeryjo – tu: okrzyk zdziwienia
suszić - suszyć
szaciwo - ubranie
szafarził – zarządzał, kierował
szamster – kawaler

szandar – żandarm
szerować – zakładać uprzęż
szlajsy - zasuwy wodne, śluzy
szłapcuga^m nie udierzy – piechotą nie da rady
szmatławymi – niezdarnymi, krzywymi
szpas – żart
szpotawiec - człowiek kulejący, koślawy
szpyrnik – pomieszczenie na wędliny, zwykle na strychu
szrama – blizna
szrank - szafa
sztandy – stragany
sztrudla – strudel
sztwortek – czwartek
szumny - piękny
szwory – ubrania, ciuchy
ściepować - zrzucać
tamu przoł – lubił to, kochał
tan - ten
tela - tyle
telki – taki
toć ja – ależ tak
tukej - tutaj
U Moryca – w gospodzie „U Moryca”
utopce – wodne stwory
uż – już
wachować – pilnować
wedle – obok, koło
wszecko – wszystko
wykludzić – wyprowadzić
wypruła – tu: uciekła
zemrził - umarł
zocny – zacny
zorzyczo rzecz – zarzecka mowa
Zorzycze – Zarzecze
żamła – butka

zań gaⁿsi – goń (wypędź, wyprowadź) gęsi na pastwisko

źbluchać – pluskać

źniwówka U Moryca odtańcowano – doroczna zabawa z okazji źniw w gospodzie U Moryca
odtańczona

źywobyci – żywot